

انکاسی از لورکا

اکبر زنجانیور
بازیگر تئاتر
و سینما

آشنایی من با دکتر علی رفیعی به سال‌های ۴۹ و ۵۰ برمی‌گردد درست همان زمانی که تازه از فرانسه به ایران برگشته بودند و در طول تمام این سال‌ها نزدیکی، رابطه بسیار خوب و صمیمی با او داشته‌ام و حضورش را همیشه مغتنم دانسته‌ام. رفیعی آدم درجه یک و بی‌نظیری است که نمی‌شود او را آن چنان باکسی مقایسه کرد؛ کسی است شبیه به خودش. کارگردانی که تمام آنچه در ذهن دارد و می‌خواهد روی صحنه ببرد را می‌بینند و سعی می‌کنند به هر شکلی شده آن چه می‌بیند و تصور می‌کند برای صحنه‌اش را با بازیگر، طراح صحنه و همه و همه طوری جا بیندازد که دقیقاً همان را روی صحنه ببیند و نتیجه این وسواس‌های بسیار را می‌شود در نهایت در شکوه محضی بر صحنه ببینیم.

پیش از آنکه با او در «شازده احتجاب» همکاری کنم کارهایش را در قامت یک تماشاگر و سواسی دیده بودم و هر وقت قصد می‌کردم بروم و کاری از او را تماشا کنم درست و دقیق می‌دانستم که کجا می‌روم و قرار است با چه چیز هیجان‌انگیزی روبه‌رو شوم. نگاه و دنیای او

چند خط برای معلم صحنه‌ها

مسعود دلخواه
کارگردان

علی رفیعی یکی از ستون‌های معتبر، مهم و تأثیرگذار تئاتر ایران است و شاعرصحنه. به‌دلیل نوع زیباشناسی که او در اندیشه و ذهن خود دارد و هم‌زمان طراحی صحنه‌ای که خود به عهده می‌گیرد، مخاطب تقریباً در تمامی آثار او با یک نوع شکوه و شاعرانگی مواجه می‌شود و این نوع تفکر و ایده و اجرا را او به کارگردانی منحصربه‌فرد تبدیل کرده که باعث خودش می‌تواند به تنهایی مانند یک دانشگاه نسلی را تربیت کند و آن نسل هم به‌واسطه همین آموخته‌ها بیابد و ادامه بدهد؛ همان‌طور که گفته شد مخاطب در آثار علی رفیعی به وضوح شاهد هماهنگی درخشانی بین

آن مبل سرخ رنگ

رامین شهراری
استاد دانشگاه
و منتقد تئاتر

نگاه دکتر علی رفیعی در نمایشه کردن تاریخ او را در دسته هنرمندانی قرار می‌دهد که سعی دارند از منظر تاریخ نگاری جدید جامعه خود نظر افکنند. البته که در این‌انگار «تاریخ» از معنای ظاهری و تکراری خود فراتر می‌رود. یعنی هرگونه خوانش اجتماعی می‌تواند در دل این مطالعه تاریخی طبقه‌بندی شود. یکی از این نگاه‌ها برای من که هیچ‌گاه فراموش

کاش بی‌وقفه بسازید

امیر دشتی
کارگردان تئاتر

آقای دکتر رفیعی عزیز؛ بهانه اول این نوشته تولد شماست و بی‌شک برای تئاتر ما میمون و خوش‌آهنگ و خوش تصویر و خوش میزانشن بوده است این تولد. اگر شما به دنیا نیامده بودید حتماً چیزی کم بود و ما متوجه زشتی‌هایی نمی‌شدیم که بارها و بارها در صحنه ساخته‌ایم. شما سخت هستید. سخت‌ترین کارگردانی که در پاره‌اش شنیده‌ام. اما محصول سختگیری‌های شما چه خوش منظره و خوش معناست. کاش هر سختگیری‌اش از هرسو در این دنیا منجر به چنان منظره وارسته‌ای می‌شد. گاهی با خود تخیل کرده‌ام که اگر مردم در پیاده‌روهای شهر چوچان بازیگران خوش استایل شما راه بروند و دست‌ها و صورت‌هایشان را آرام به حرکت درآورند، یا اگر چوچان بازیگران خوش صدای شما گفت‌وگوهایشان را رد و بدل کنند، شهر چه زیباتر می‌شود و آن‌وقت تئاتر باید بایستد و شهر را تماشا کند. گاهی خیال کرده‌ام چگونه توانسته‌ایم زشتی‌های تاریخ از قتل امیرکبیر گرفته تا جنایات اقامحمدخان را چنان بر صحنه بنشانید که از آن حجم زشتی و خشونت، شاعرانگی بر صحنه نقش ببندد. کاش ما هم می‌توانستیم چوچان شما از تاریخ نه چندان زیبایی‌مان، چنان تصاویر

را به‌خوبی می‌شناختم و خوب پادم هست سال ۱۳۵۱ سرباز بودم و از پادگان بیرون زدم تا بروم «آنتیگونه» اش را ببینم و واقعاً شرح آن شیفنگی و شکوهی که با دیدن این اثر، همان زمان، به من دست داد غیرقابل توصیف است.

یا «کاپوس‌ها و خاطرات یک جامه‌دار» که من اولین اجرایش را سال‌ها پیش دیدم و آن هم همین قدر باشکوه و دیدنی بود. هیچ‌وقت دلیل انتخابم برای بازی در نقش «شازده احتجاب» را از او نپرسیدم اما به نظر خودم به لحاظ صورت و حالات چهره من این انتخاب اتفاق افتاده بود و نتیجه هم چیزی شد که او می‌خواست و خواست او، اصولاً با آن وسواس و نگاه ویژه‌ای که دارد خواستی متفاوت و نتیجه‌ای متفاوت و متمایز از دیگران است.

رفیعی کارگردانی سخت‌گیر است که به بازیگر سخت می‌گیرد تا کنه و ریشه او را بیرون بریزد و بهترین بازی را از او بگیرد و اتفاقاً این یکی از نقطه‌های قوت و تمایز علی رفیعی است.

کارگردان باید سخت بگیرد و گرنه که بازی‌گرفتن‌های باری‌به‌هر جهت و نگاه سرسری به جزئیات یک اثر، هرگز نمی‌تواند معرف کارگردان بزرگی مثل او باشد. رفیعی را باید با شعرهای لورکا شبیه دانست. کارهای او پر از طبیعت جاری در

میزانشن، طراحی صحنه و بازی‌ها و حتی متن است که این هماهنگی فضای دلنشین و تأثیرگذاری ایجاد می‌کند که مخاطب تا مدت‌ها در ذهن خود حتی با آن درگیر خواهد بود و از آن لذت خواهد برد.

این شاعرانگی را در اغلب کارهای او می‌توان دید، علی‌الخصوص در نمایش‌های اخیرش که بسیار چشمگیر و چشم‌نواز است و تنها از استادی مثل او چنین شکوه و جبروتی را می‌شود انتظار داشت.

رفیعی استاد مسلم تئاتر است و اگر چه من مستقیم با او کار نکرده‌ام یا افتخار شاگردی‌اش را نداشته‌ام اما زمانی که دانشجوی دانشگاه هنرهای دراماتیک بودم همیشه از او به عنوان یک معلم درجه یک، بسیار آموخته‌ام. امیدوارم سایه‌اش همیشه بر سر تئاتر ما مستدام باشد و این

نمایان می‌شود. این همان شکاف تاریخ است. همان جایی که شازده را وا می‌دارد تا در برابر زورمقاومت کند و این خود ظلمی می‌شود بر دیگران. جایی که «اکبر زنجان‌پور» شازده را روایت نمی‌کند، بلکه زندگی او را در دل تاریکی نمایان می‌کند و این همان زیبایی‌شناسی روایت در اجراست که ناگهان مبلی قرمز رنگ در مرکز صحنه توجه را به خود جلب می‌کند. جایی که شازده معمولاً روی آن می‌نشیند و بهتر گفته باشم «زندگی» می‌کند. این مبل همان رنگ قرمزی است که فضا را می‌شکند. خشونت که از دل سیاهی هم «از» شازده و هم «بر» شازده

دلنشین بسازیم و امید و رمق، به تاریخ سرشار از ناامیدی و بی‌رمقی (آن هم با منظره زیبا) بازگردانیم. کاش بی‌وقفه بسازید و به تاریخ معاصر نزدیک شوید. به ما نزدیک‌تر، هنوز جوان در قلبش زشتی‌هایی از تاریخ نهفته دارد که کاش شما این زشتی‌ها را هم در شکوه و زیبایی صحنه‌هایتان بسازید. تصاویری از اجتماع‌های تک رنگ و رنگارنگ، تصاویری از مرگ، تصاویری از امیدهای بی‌دری نامید شده. شما خوب می‌توانید در صحنه سرعت جهان را تغییر دهید. صحنه‌های شما نگاه ما را بر کژی‌هایی که در سرعت طبیعت و زمان با شتابی بالا از مقابل چشمان‌مان می‌گذرد، دقیق می‌کنند؛ کژی‌هایی که در بمباران سرعت و خبر گم می‌شوند. دکتر رفیعی نازنین؛ شما خیلی خوب لباس می‌پوشید. شما شیک و خوش‌پوش بوده‌اید همیشه. شما شبیه بقیه تئاتر ما لباس نمی‌پوشید. شما شبیه تئاترهای خودتان لباس می‌پوشید. یعنی ما وقتی می‌خواهیم پز خوش‌تیپی و زیبایی تئاتر را بدهیم، نام و تصویر شما را احضار می‌کنیم. من دوست داشتم تئاتر ما چوچان شما تیریک تولدتان در مورد چیزهای دیگر حرف زد، ما باور یفرمایید تولد شما مرا یاد همین چیزها می‌اندازد. یاد غروری با شکوه، از وجود کسی چون شما که فراموش‌اش کرده‌ایم. تولدتان بر ما مبارک. زنده و پابدار باشید.

محسن یوالحسنی
خبرنگار

شاید بی‌راه نباشد اگر علی رفیعی را یکی از آخرین بازماندگان غول‌های زیبای تئاتر ایران بدانیم؛ یکی از همان‌ها که طی دهه‌های مختلف، حضور و اثرشان چیزی علیحده و شگرف، به تئاتر ایران اضافه کرد و با حضور چهره‌هایی چون او امروز تئاتری داریم باشان و شخصیت و البته که این شان و شخصیت ساده به دست نیامده است. رفیعی یاب قول تئاتری‌ها، دکتر علی رفیعی (که امروز یاب هشتاد و دو سالگی می‌گذارد) ۲۲ دی ماه سال ۱۳۱۷ در اصفهان به دنیا آمد و تحصیلاتش را تا مقطع دیپلم در همان اصفهان ادامه داد و بعد از این دوران رفت بی‌قوتبال. بله؛ آقای رفیعی دروازه‌بان تیم فوتبال شاهین بود و این فوتبالیست بودن را تا سال ۱۳۳۶ ادامه داد و اتفاقاً پایک بورسیه ورزشی راهی پاریس شد تا بخت خود در ورزش را با «اسکی» امتحان کند. بخت اما علی‌الظاهر یاب او یار نبود چون سال ۱۳۳۸ در حال اسکی روی رشته‌کوه‌های آلپ زمین خورد و پایش دچار آسیب و شکستگی شدید شد و یکسره اسکی ورزش را در مرحله قهرمانی کنار گذاشت. این دوره اما تبدیل به دوره‌ای سرنوشته‌ساز برای علی رفیعی و البته آینده تئاتر ایران شد و احتمالاً خیلی‌ها برز چنین بلایی که سبب خیر شد را شکر می‌کنند؛ چون همین‌ها باعث شد علی رفیعی پایک چرخش صوموشاند درجه‌ای مسیر زندگی‌اش را عوض کند و برود سمت علوم انسانی و برای تحصیل در رشته جامعه‌شناسی در سوربن نام‌نویسی کند. سوربن اما دیگر رشته‌کوه‌های آلپ نبود که رفیعی را زمین بزند. این یار او روی ریل موفقیت حرکت کرد و لیسانس و فوق لیسانس جامعه‌شناسی‌اش را از همین دردانه دانشگاه‌های اروپا گرفت. در حین و بین همین روزگار بود که بعد از آشناشدن با یک کمپانی فیلمسازی، بخت‌اش را در بازیگری آزمود و کم‌کم داشت به گذشته‌ای که همیشه درونش داشت، نزدیک‌تر می‌شد. بازیگری قدم‌های مکاشفه او را به باوق‌های مهم تئاتری پاریس کشاند و کمی نگذشت که خود را در دوره‌های بازیگری که در مؤسسه بازیگری «شارل دولن» پاریس برگزار می‌شد، یافت و آقای رفیعی از همین جاتبدیل به یکی از شاگردان خوب «ژاک لوکوک» معروف شد و قدم‌قدم تمامی مدارک ممتاز بازیگری را به‌دست آورد. رفیعی دیگر گذشته‌ای نداشت؛ کم‌شده دیروزش که در دروازه بان‌ی فوتبال و یاسکی روی برف سراغش را می‌گرفت، خالدار گرمای صحنه مسخ و مسحورش کرده بود و تمام وجودش را در می‌نوردید. کمی بعد از دریافت مدارک معتبر بازیگری، به عنوان دستیار کارگردان در «تئاتر ملی فرانسه» مشغول به کار شد و هم‌زمان بعد از ثبت‌نام در دانشگاه بین‌المللی تئاتر پاریس، از رشته تئاتر در دانشگاه سوربن هم فارغ التحصیل

حسرت یک‌گروه ثابت تئاتری

مهرداد شبازی
بازیگر تئاتر

در طول تاریخ همواره نخبه‌هایی متولد شده‌اند که تأثیری شگرف بر جامعه و و دوره خود گذاشته‌اند و از آنان به‌عنوان انسان‌های جریان ساز و پیشرو نام می‌برده می‌شود و دکتر علی رفیعی بی‌شک یکی از بزرگان این عرصه است. کسی که تمامی عمر پروایش را صرف آموختن و آموزش و خلق زیبایی کرده است. بی‌شک این مرد بزرگ، شانس زندگی من و تعدادی از هم‌نسلانم بود که سال ۱۳۷۱ در محضر او آموختیم و چه خوب که این آموزش به شکل یکی از اصولی‌ترین روش‌ها یعنی «کارگاه‌های اجرایی» اتفاق افتاد. در تمامی این سال‌ها همواره دغدغه اصلی و مهم دکتر رفیعی، داشتن یک گروه ثابت تئاتری و یک مکان مشخص برای خلق آثار نمایشی بوده است که صد افسوس هرگز اتفاق نیفتاده است و هر دوره کسی با هزار قول و وعده آمده و رفته و نتیجه‌ای نداده است. این جمله همیشگی دکتر رفیعی که «کارهای نکرده من خیلی بیشتر از کارهای به سرانجام رسیده است» غم فقدان این گروه ثابت را فریاد می‌زند و نمایان می‌کند. امید که سایه دکتر علی رفیعی سال‌های طولانی بر سر ما و تئاتر این سرزمین مستدام باشد و این آرزو تحقق یابد. تولدتان مبارک دکتر علی رفیعی عزیز.

دکتر رنگ‌ها و عکس‌ها

صحنه‌ی کوچک را به بلندی قامتِ خودش می‌سازد

دیوارها بلند، جامه‌ها بلند، تصاویر کشیده؛ همچون چشم‌اندازی به پهنای کویرودشت

و بر سر تاس‌رش رنگ می‌پاشد؛ فیروزه‌ای و آخیری و عنابی، چوچان باغی بر میوه

و شمایل آدم‌ها، تراشیده همچون پیکره‌های باستان

هر آنچه فرسوده یا کاسته را بهبود می‌بخشد، رنگیش می‌کند، و به صحنه برمی‌گرداند

او دکتر رنگ‌ها و عکس‌هاست

کلان آدینه
بازیگر تئاترافشین هاشمی
بازیگر
و کارگردان تئاتر

جشن نامه‌ای برای سالروز تولد دکتر علی رفیعی

که کوه‌های آلپ او را به تئاتر ایران هدیه داد

دست‌مریزاد
آقای رفیعی

شد و دکترایش را از همین دانشگاه بزرگ و معتبر گرفت و دیگر شد دکتر علی رفیعی. ماندن در فرنگ و آموختن کافی بود. و قتش بود به ایران برگردد و از تجربه‌هایش بگوید و بیاموزد و بسازد و تحولی در تئاتر نو ایران ایجاد کند که تاتی‌تانی‌های اولش را تجربه می‌کرد. پس سال ۱۳۵۳ به ایران برگشت و در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران مشغول تدریس شد. دو سال بعد یعنی سال ۱۳۵۵ رئیس تئاتر شهر تهران شد اما یک سال بعد از این سمت استعفا داد و رفت تا رئیس دانشکده هنرهای دراماتیک تهران باشد. همیشه یکی از خواسته‌ها و دغدغه‌هایش «تشکیل گروهی تازه از دانشجویان تئاتر» بود، در کارگاه‌هایی که چند و چون و کیفیت‌اش را فقط آنها که رفته‌اند و تجربه کرده‌اند، می‌دانی. این مساله همیشگی‌اش بود. کار کردن با جوان‌ها. از همین گروه‌ها و کارگاه‌ها بود که طول سالیان سال، بازیگران شاخص بسیاری تربیت شدند که امروز بر صحنه‌های خوش می‌درخشند و البته اکثرشان هم هر آنچه آموخته‌اند و هستند را مدیون همراهی و آموختن در کنار رفیعی می‌دانند. عالیجناب علی رفیعی نه فقط کارگردان تئاتر و سینما و تلویزیون، که یک نقاش، یک طراح صحنه نه‌ست آن هم در اعلا‌ترین شکل خودش. طراح و نقاش و شاعری که هر کس یک بار باری آثارش ببینند، احتمالاً تا روزها مدت‌ها مسخ و محوشکوه صحنه‌هایی که او خلق کرده خواهد بود. رفیعی حالا قدم به ۸۲ سالگی می‌گذارد و همه این‌ها که مختصر گفتیم از او چهره‌ای بی‌گانه بخشیده که در ذهن اهل نمایش، به‌عنوان آخرین بازمانده از نسل غول‌های شریف، زیبا و بزرگی تصویر می‌شود که تئاتر بی‌او حتماً چیزی که نه، چیزها کم داشت و حال‌تئاتر با او، بسیار چیزها دارد که یقیناً شایسته قدرشناسی‌هاست. آن چه در بی می‌آید من یاب همین قدرشناسی در روز تولد دکتر علی رفیعی است و دوستان و دوستان‌انش کلماتی به اعتبار او روی کاغذ آورده‌اند و تولد مبارکی گفته‌اند. آنچه می‌خوانید جشن نامه‌ای است برای مردی که آن چه در «خانه برنارد آلبا» اتفاق افتاد را بر صحنه نقاشی کرد، تنهایی «برما» را به روایت مستحورش و چندین و چند اثر دیگر از جمله «خاطرات و کاپوس‌های یک جامه‌دار از زندگی و قتل میرزا تقی خان فراهانی» را به تاریخ تئاتر سنجاق کرد. آثاری که نام بردن از همه‌شان صفحه‌هایی طلبد و مجال‌ها.

چند خط از بزرگی

حبیب پورآذری
کارگردان و
نویسنده تئاتر

استاد در زمانه‌ای که کوتاه قامتان تلاش می‌کنند اهالی تئاتر را تبدیل به آدم‌های متوسط کنند، شما همچنان بزرگی می‌کنید.

به شما نگاه می‌کنیم ما و شما یاد می‌دهید به ما، که چگونه می‌توان بزرگ شد، بزرگ بود و بزرگ ماند؛ و ما باور می‌کنیم که به پشتوانه بودن شما می‌شود متوسط نبود... استاد، علی رفیعی.